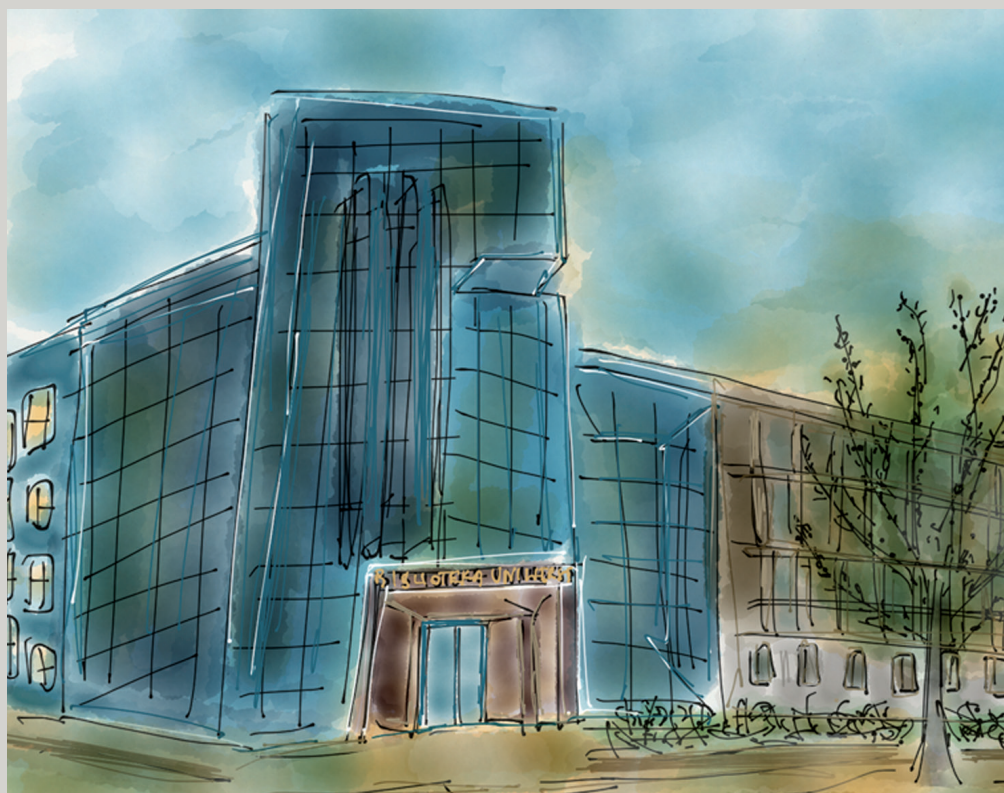

Od przeszłości do teraźniejszości

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

1945–2015

Uniwersytet
ŁÓDZKI

W WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

Gromadzenie rzadkich wydawnictw XIX- i XX-wiecznych oraz druków przeznaczonych do zbiorów specjalnych w latach 2005–2012 w BUŁ

Abstract: Acquisition of Rare Publications from XIX and XX Century and Prints for Special Collections in The Library of Łódź University, in the Years 2005–2012

179

The article discusses the policy of the development of the collection of rare publications from XIX and XX century and prints for special collections, in the years 2005–2012. The earlier policy of collection development, to 2004, has already been discussed in the article *Acquisition of Collections in the Łódź University Library in the Years 1945–2004 (Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2004. Zarys problematyki)* included in the bibliography to the article.

The collection covers prints, bibliophilic prints, old prints, old print maps and atlases, manuscripts, bookplates, photographs, graphics, songbooks, musical notes, and ephemeral materials. Among the prints, some are particularly interesting because of their contents, graphical compositions, circulation, places and dates of publication or provenance.

The items are acquired mainly through the antiquarian purchase. The analysis covers the domestic purchase of books, periodicals and prints for special collections, over this period in which the policy of the development of the collection was aimed at its completeness, purposefulness, functionality, and usability.

1. Gromadzenie zbiorów

Podjmując ten wąsko specjalistyczny temat, warto przypomnieć kilka opinii badaczy, których studia stanowią pozycje klasyczne w zakresie literatury o gromadzeniu zbiorów. Jerzy Ratajewski powtarza starą

* Dr Monika Sulejewicz-Nowicka, Oddział Opracowania i Uzupełniania Zbiorów BUŁ.

prawdę, że „podstawowym procesem w każdej bibliotece-systemie jest proces gromadzenia zbiorów (materiałów bibliotecznych i informacji)”¹. Bogumiła Kozłowska uświadamia rzecz ogólnie znaną, że biblioteka naukowa winna przede wszystkim pozyskiwać i udostępniać zbiory, które obok kategorii użytkowników są podstawowym czynnikiem określającym typ danej biblioteki².

Strategię gromadzenia, określającą zasady budowania księgozbioru, kształtuje się w oparciu o cztery źródła wpływu: egzemplarz obowiązkowy, dary, wymiana i kupno. Polityka gromadzenia, to planowe pozyskiwanie i wprowadzanie do biblioteki materiałów bibliotecznych, zgodnie z jej typem i specjalizacją³. W Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) w drodze zakupu gromadzi się: książki polskie i zagraniczne, polskie i zagraniczne e-booki, XIX- i XX-wieczne wydawnictwa rzadkie, polonika, druki przeznaczone do Oddziału Zbiorów Specjalnych (mapy, rękopisy, stare druki, nuty i śpiewniki, druki ulotne i dokumenty życia społecznego) i wyjątkowo, uzupełnienia starszych brakujących numerów czasopism.

2. Zakup antykwaryczny

180

Pierwsza nowoczesna, bo w oparciu o drukowany do tego celu katalog, udokumentowana aukcja książek, odbyła się 6 lipca 1599 r., w holenderskim mieście Lejda i przeprowadził ją Ludwik Elzewir. Pół wieku później, aukcje organizowano w państwach skandynawskich, Niemczech, Anglii i Francji. Początki działalności antykwarycznej w dawnej Rzeczypospolitej przypadają na wiek siedemnasty. Pierwszą aukcję przeprowadzono na początku lat 70. XVII stulecia w Gdańsku, a następnie w Toruniu (1716), Elblągu (1717), Warszawie (1761) i kolejno we Lwowie, Wilnie, Krakowie, Lesznie i Poznaniu⁴. W międzywojniu wydawano katalogi i czasopisma antykwaryczne, wielu wybitnych księgarzy współpracowało z bibliofilami. W 1951 r., na mocy rozporządzenia, powołano antykwariat państwowy, a pięć lat później rozpoczęto organizację państwowych au-

¹ J. Ratajewski, *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa czyli Wiedza o bibliotece w różnych dawkach*, Warszawa 2002, s. 64.

² B. Kozłowska, *Model gromadzenia zbiorów w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego i jego implikacje dla wdrażanego modułu gromadzenia*, [w:] *Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich. Materiały z IV ogólnopolskiej konferencji naukowej Pobierowo, 15–17 września 2011*, red. U. Ganakowska, M. Różycka, Szczecin 2012, s. 136.

³ *Gromadzenie zbiorów*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski i J. Trzynaśkowski, Warszawa–Wrocław–Kraków 1971, Wrocław 1971, szp. 838.

⁴ I. Imańska, *Per medium auctionis. Aukcje książek w dawnej Rzeczypospolitej (XII–XVIII w.)*, Toruń 2013, s. 23–24, 10.

kcji antykwarycznych. Przełom lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych dwudziestego wieku to szczyt działalności antykwarycznej⁵.

BUŁ rozpoczęła współpracę z antykwariatami w 1947 r., kiedy kierownikiem Działu Nabytków została Janina Pelcowa. Lata 1947–1949, to okres bujnego rozwoju UŁ, a co za tym idzie, rozbudowy księgozbioru. Zaczęto coraz więcej pozycje pozyskiwać drogą kupna krajowego i zagranicznego. Ścisłe współpracowano z antykwariatami, początkowo głównie łódzkimi, później z Krakowa, Warszawy, Wrocławia i Lublina. W ten sposób zdobywano starsze publikacje, nowe gromadzono głównie dzięki egzemplarzowi obowiązkowemu⁶. W latach 70. minionego wieku, gdy kierownikiem Oddziału Opracowania i Uzupełniania Zbiorów BUŁ (OgiUZ) został dr Janusz Dunin, szczególny nacisk kładziono właśnie na zakupy antykwaryczne. W 1973 r. po raz pierwszy ukazał się w prasie anons o skupowaniu przez BUŁ, od osób prywatnych, dawnych książek i czasopism. Zakupiono wówczas 2152 druki zwarte, 675 wol. i 1830 zeszytów druków ciągłych⁷. Obecnie politykę tę kontynuuje się już bez ogłaszania anonsów. Początek lat 80. XX w., to z kolei kryzys gospodarczy i stan wojenny, które ograniczały kupno krajowe i, przede wszystkim, zagraniczne. W 1983 r. wznowiono wyjazdy do antykwariatów i na aukcje⁸. W 1998 r., ze względu na przekroczenie przez BUŁ przyznanego jej budżetu, zdecydowano o ograniczeniu wydatków na kupno dawnych wydawnictw zwartych i uzupełnień czasopism oraz druków przeznaczonych dla zbiorów specjalnych, na rzecz podręczników akademickich, monografii, informatorów oraz publikacji przeznaczonych na wymianę⁹. Od lat 2000. wydatki na druki dla zbiorów specjalnych kształtowały się bardzo różnie. Starano się uzupełniać kolekcje starszych wydawnictw ciągłych oraz dawnych i rzadkich książek, jak i map, rękopisów, ekslibrisów i grafiki, starych druków, nut czy dokumentów życia społecznego. W roku 2007 wydatki te były najniższe i wynosiły 3,22% w stosunku do całości budżetu przeznaczanego na zakup krajowy i zagraniczny. Zazwyczaj wahały się w granicach 3,77%–5,77%. W roku 2008 wyniosły 7,27%, zaś w 2011 r. były najwyższe i osiągnęły 10,71%¹⁰.

⁵ M. Sarnecka, I. Blicharska, *Znaleźć i kupić czyli o zmieniających się tendencjach w poszukiwaniu książek do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na przestrzeni ostatnich czterdziestu lat*, [w:] *Biblioteka otwarta. Wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*, red. M. Kycler, D. Pawelec, Katowice 2008, s. 188–193.

⁶ M. Suska, *Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2004. Zarys problematyki*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź 2008, s. 105.

⁷ *Ibidem*, s. 110.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, s. 113.

¹⁰ M. Sulejewicz-Nowicka, *Krajowy zakup drukowanych wydawnictw zwartych w latach 2005–2012 w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, R. 5, nr 2, s. 104.

3. Polityka gromadzenia zbiorów w drodze kupna antykwarycznego

Obecnie bibliotekarz zajmujący się kupnem antykwarycznym ma możliwość dotarcia do kilku źródeł informujących o rzadkich publikacjach polskich, zagranicznych, polonikach i drukach przeznaczonych dla Oddziału Zbiorów Specjalnych (OZS). Są to: drukowane oferty antykwaryczne, drukowane katalogi aukcyjne, strony internetowe antykwariatów i księgarni antykwarycznych¹¹, internetowe bazy dubletów bibliotek, prywatne księgozbiory, egzemplarze okazowe twórców, regularne, przypadające raz na kwartał, aukcje antykwaryczne¹². Dzięki zakupom antykwarycznym dokonuje się więc retrospektywnego uzupełniania zbiorów, zarówno o wydawnictwa zwarte, jak i ciągłe oraz kształtuje się księgozbiór zbiorów specjalnych. Systematycznie gromadzi się publikacje zgodne z humanistycznym profilem uczelni, a więc zakupuje się: dzieła literatury pięknej polskiej i światowej, libretta, elementarze, materiały konspiracyjne z tzw. drugiego obiegu, materiały związane z filmem i teatrem, słowniki i podręczniki rzemiosł. W przypadku takich zakupów zwraca się szczególną uwagę na łodziana czyli publikacje związane z Łodzią i szeroko rozumianym regionem łódzkim, na tradycję łódzkiej Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. Leona Schillera (wcześniej Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej) oraz łódzkiej Akademii Sztuk Pięknych i łódzkiego Muzeum Sztuki (prace Katarzyny Kobro, Władysława Strzemińskiego czy Stanisława Szukalskiego). Przy zakupie ważnym kryterium jest również nakład (niski, autorski, bibliofilskie egzemplarze numerowane) i zagraniczne miejsce wydania (Berlin, Brema, Chicago, Moskwa, Brighton, Jerozolima, Londyn, Nowy Jork, Paryż, Nicea, Rzym). Uzupełnia się także brakujące numery tytułów literackich, artystycznych, satyrycznych i łódzkich wydawnictw ciągłych. Osobny przedmiot zakupów antykwarycznych stanowią druki przeznaczone

¹¹ Obecnie ściśle współpracuje się z następującymi antykwariatami: „TOM” Tomasz Marszewski (Warszawa), „LAMUS” Dom Aukcyjny (Warszawa), LOGOS Warszawski Antykwariat Naukowy Lech Woźniak (Warszawa), „OKNA SZTUKI” Dom Aukcyjny (Warszawa), „Emax” (Łódź), „POLIART” Beata Kalke (Tarnowskie Góry), „Rara Avis” (Kraków), Wójtowicz (Kraków), Krakowski Antykwariat Naukowy (Kraków), Bydgoski Antykwariat Naukowy Wiesław Dreas (Bydgoszcz), Antykwariat Naukowy im. J.K. Żupańskiego (Poznań).

¹² Pracownicy OGiUZ wyjeżdżają na aukcje organizowane kwartalnie przez krakowskie antykwariaty (Wójtowicz bądź „Rara Avis”). W pozostałych aukcjach uczestnictwo pracowników OGZ w aukcjach zastępuje się zakupami korespondencyjnymi (tzw. pocztą). Warto podkreślić, że aukcja to nie tylko miejsce pozyskania cennych dla biblioteki zbiorów, to także okazja do spotkania się z ludźmi z branży, z którymi się bądź współpracuje, bądź wymienia się doświadczeniami i wiedzą.

dla zbiorów specjalnych, a więc: stare druki, dokumenty ikonograficzne (grafika i rysunek, ekslibrisy, fotografie, pocztówki i książki artystyczne), starodruczne i rzadkie mapy i atlasy, rękopisy, rzadkie nuty i śpiewniki oraz druki ulotne. Oryginały te do zakupu typują specjaliści z poszczególnych agend OZS, którzy kierują się kryterium kompletności księgozbioru oraz pozyskaniem cennych i wartościowych dla BUŁ zbiorów – pracownicy OGiUZ i OZS w największym stopniu odpowiadają za dobór, kompletność i oryginalność zbiorów biblioteki.

4. Szczegółowe kierunki gromadzenia zbiorów w drodze kupna antykwarycznego

Na podstawie wypracowywanej przez dziesiątki lat polityki pozyskiwania wydawnictw, można określić szczegółowe kierunki gromadzenia i kształtowania kolekcji, wśród których należy wymienić: dzieje książki i naukę o książce, literaturę piękną polską i światową, historię literatury i teorię literatury, historię Polski i historię powszechną wraz z naukami pomocniczymi, kulturę i sztukę. Są to dziedziny zgodne z kierunkami badań naukowych prowadzonych na uczelni i kierunkami kształcenia uniwersyteckiego. Biblioteka kieruje się również kryteriami treściowymi (pomocniczymi), a więc celowością, kompletnością, wartościami dydaktyczno-wychowawczymi, źródłoznawczymi, artystycznymi i kulturalnymi oraz cechami indywidualnymi poszczególnych druków (proweniencja, oprawa, sposób i technika wykonania). Dzięki antykwarycznym zakupom w latach 2005–2012 wzbogacono księgozbiór BUŁ o pozycje cenne, rzadkie i oryginalne¹³.

183

5. Dziewiętnasto- i dwudziestowieczne wydawnictwa zwarte oraz wydawnictwa ciągłe

Wśród zgromadzonych tą drogą zbiorów należy wyróżnić prace z zakresu historii Polski, w tym lat 1815–1914, jak np. *Królestwo Polskie 1815–1914* Ludwika Kulczyckiego (Kraków 1916) czy też publikacje dotyczące stosunków polsko-rosyjskich i polsko-niemieckich w szczególności w latach 1870–1914 i 1900–1945. Są to kolejno: *Die Polenfrage im Ruhrkohlengebiet. Eine wirtschaftspolitische Studie* (Leipzig 1909) Johanna Vicotra Bredta (1879–1940), *Über die antipolnische Politik der Preussischen Regierung*

¹³ Nie sposób przytoczyć wszystkich zakupionych druków, wspomnę jedynie o najważniejszych i najbardziej charakterystycznych dla gromadzonych w BUŁ nabytkach.

aus anlass des Enteignungsgesetzes Zygmunta Czartoryskiego (Kraków 1911), *Der polnische Korridor als europäisches Problem* Carla Buddinga (Danzig 1932). Ponadto pozyskano prace Władysława Studnickiego dotyczące Ziemi Wschodnich i okupacji sowieckiej w latach 1939–1941 jak: *Rządy Rosji sowieckiej we wschodniej Polsce 1939–1941* (Warszawa 1943) czy traktujące o relacjach polsko-rosyjskich i polsko-niemieckich i granicach polskich, jak rzadki polonik *Polska za linią Curzona* (Londyn 1953).

Zbiory BUŁ wzbogacono również o liczne źródła do historii Polski, a więc o takie pozycje jak: *Z archiwum Drohobycza. Zbiór przywilejów, aktów, dekretów organicznych, lustracyj, memoriałów* wydany przez Feliksa Gątkiewicza nakładem gminy m. Drohobycz w 1906 roku, *Pamiętniki o polskich spisach i powstaniach 1831–1862* Nikolaja W. Berga w tłumaczeniu Aleksandra Ryszczewskiego (Kraków 1880, nakł. tłumacza), *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau* opracowany przez Edmunda Charta (Dachau [1946]), *Intimité de l'île Saint-Louis* Alberta T'Serstevensa w tłumaczeniu artysty-grafika, malarza, typografa i podpułkownika Wojska Polskiego Franciszka Prochaski (Paris 1954).

Zgodnie z humanistycznym profilem uczelni w latach 2005–2012 starano się zakupić cenne wydania dzieł literackich. Wśród nich należy wspomnieć o rzadkim na rynku antykwarycznym wydaniu *Sonetów krymskich* Adama Mickiewicza. Tom wyszedł spod prasy drukarskiej w 1922 r. we Lwowie i w Poznaniu nakładem oficyny Wydawnictwo Polskie Rudolfa Wegnera. Tekst opracował Stanisław Lam, a siedemnaście kolorowych autolitografii w stylu art deco przygotowali Ernest Czerper i Teodor Rożankowski. Równie nieczęsto można spotkać tom poezji Zygmunta Halickiego przejściowo związanego z futurystami – *Shimmy poezji* (Warszawa 1923).

Szczególny nacisk kładzie się na pozyskanie cennych pierwodruków. Wśród w ten sposób zgromadzonych pierwszych wydań dzieł literatury polskiej znalazły się takie publikacje jak: *Cola Rienzi: dramat historyczny z XIV wieku w pięciu aktach prozą oryginalnie napisany* Adama Asnyka (Kraków 1873), tom *Fantazyje i drobnostki* zawierający takie utwory jak: *Wspomnienie, Znak zapytania, Szczęście, Serce, Ono, Sam jeden, W sam czas, Cnota* (Warszawa 1891) i tragedia *Ich czworo* (Warszawa 1912) Gabrieli Zapolskiej, *Legion* Stanisława Wyspiańskiego (Kraków 1900, nakł. autora), *Die Liebe der Magdalena* Rainera Marii Rilkego (Leipzig 1912) z podpisem Emila Zegadłowicza, poemat oparty na legendach ziemi bocheńskiej *Legenda Antoniego Waśkowskiego* (Warszawa 1926), tom poezji siedemnastoletniego poety Pawła Hertzka *Nocna muzyka* (Warszawa 1935), *Barbakan warszawski* Kazimierza Wierzyńskiego ([Nicea] 1940), tom poezji Józefa Mondscheina *Miecz płomienisty* ([S.l.] 1945) czy *Wiersze* Andrzeja Bursy (Kraków 1958). Zakupiono również pierwsze wydanie *Dziesiątej muzy. Zagadnień estetycznych kina* Karola Irzykowskiego (Kraków 1924).

Wartościowymi nabytkami są również *Dzieła poetyckie* Adama Mickiewicza przygotowane do druku i objaśnione przez Tadeusza Piniego (wyd. 5 zupełne, Nowogródek 1933), antologie zbierające teksty polskie i obce, jak dwutomowy *Panteon wielkich twórców poezji i prozy powszechnej* w opracowaniu Józefa Bromskiego (tom 1) i Emila Biedrzyckiego (tom 2) pod redakcją Stanisława Lama (wyd. 1 – dodruk, Warszawa [1959]), czy też druga edycja osiemnastowiecznego dramatu *Python Lipsko-Warszawski Diabeł* przypisana Karolowi Surowieckiemu, która wyszła spod prasy drukarskiej w 1822 r., ale z nieznanym miejscem wydania.

Księgozbiór BUŁ poszerza się również o cenne dzieła literatury obcej, jak chociażby zbiór XIX-wiecznych pieśni francuskich *Oeuvres complètes* Pierre'a-Jeana de Bérangera (Paris 1840). Klasyk piosenki, bo tak nazywano de Bérangera, opiewał nie tylko wielką rewolucję francuską i Napoleona. Wśród tekstów znalazł się polonik zatytułowany *Poniatowski*, wraz z objaśnieniami, datowany na rok 1831. Tom opatrzone ilustracjami (drzeworytami) znanego rysownika, karykaturzysty i litografa Grandville'a [1803–1847]. Przedmiotem zakupu antykwarycznego są również wydania bibliofilskie arcydzieł literatury polskiej bądź światowej – numerowane, drukowane na papierze czerpanym lub japońskim, opatrzone artystycznymi ilustracjami bądź drzeworytami. Są to: tom poezji *Sen o wiosennem świtanii* Wacława Teofila Husarskiego (Warszawa 1918), *Niobe* Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego z drzeworytami Jacka Żuławskiego (Warszawa 1970), *Zakochany bibliofil. Ballada tragiczna* Juliana Tuwima w opracowaniu graficznym Zygryfa Gardzielewskiego (Toruń 1977), *Cienie. Refleksje z pierwszego spotkania bibliofilów toruńskich dnia 23 października 1981 r. w odrestaurowanych Hotelu-Muzeum, siedzibie Towarzystwa Naukowego w Toruniu a do niedawna także Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika* Leonarda Jarzębowski (Toruń 1982), *Powtórka* Antoniego Pawlaka (Warszawa 1984), *Czuwanie* Artura Międzyrzeckiego (Warszawa 1984), *Prawdziwa cnotka nie boi się kotka. Andrzej Matynia o Andrzeju Kocie i jego ekslibrisach* (Warszawa 1986), *Aukcjofraszki opolskie wydrukowane w 44 numerowanych ściśle imiennych egzemplarzach w wyłącznej dyspozycji prezesa Michała I* (Rogów 1987), przedruk tekstu poświęconego zakończeniu działalności graficznej Konstantego Marii Sopoćki zatytułowany *Rozstanie* (Toruń 1988), zbiór XIX-wiecznej poezji polskiej *Przestroga z prośbą* Juliusza Ligonia w opracowaniu Romana Chrzastowskiego (Katowice 1998) i *Józefa Piłsudskiego słów kilka o generałach wojsk naszych* ([2006]).

Kompletuje się również kolekcję tekstów literackich awangardy, w tym krakowskiej. Zakupiono rzadki druk *Nuits végétales* Jana Brzękowskiego (Paris 1938) wydany w nakładzie 220 egzemplarzy (ten o nr 138).

Spośród łodzianów, które wzbogaciły zbiory BUŁ w omawianym okresie, należy wymienić: satyrę *Szopka na tle stosunków łódzkich z doby*

ostatniej Stanisława Czajkowskiego, wydaną pod pseudonimem Szczery (Łódź 1907, nakł. autora), *Z wszechświata. Najnowsze odkrycia i wynalazki z dziedziny przemysłu, aeronautyki, elektrotechniki, fizyki, chemii, astronomii, meteorologii, nauk przyrodniczych, tudzież opisy podróży, przygód myśliwskich, krajów i ludzi* [...] opracowane przez Bronisława Gustawicza i Emila Wyrobka (Łódź–Warszawa [1908]), *Jednodniówkę Grupy Literackiej „Argo”* (Łowicz 1934), podręcznik *Jak wyrabiać wina czerwone z jagody czarnej, jeżyny, jagód bzu czarnego i porzeczki czarnej (smrodyńi)*. Wykład, streszczony z prac drukowanych w miesięczniku „Winiarstwo Dhomowe” i przeznaczony dla tych, którzy chcieliby, zamiast wódki, mieć do stołu codziennego zdrowy i szlachetny napój Władysława Ciesielskiego (Łódź [1939]), *Nowele i wiersze Marii Konopnickiej*, które ukazały się w Łodzi nakładem Związku Młodzieży Wiejskiej R.P. w 1945, a wydrukowała je Drukarnia nr 4 Spółki Wydawniczej „Czytelnik”, *Don Kichota z Manczy Miguela de Cervantesa* (Łódź 1947), *Detâm* Juliana Tuwima (Moskwa 1964), *Jednodniówkę czterdziestopięcioletnia Armii Krajowej* (Łódź 1987) czy *Katedrę przyzwoitości* Stefana Themersona z rysunkami Franciszki Themerson w przekładzie Anny i Piotr Bikontów (Łódź 1994).

Uwzględniając kryterium miejsca wydania, spośród wielu publikacji wydanych za granicą, należy wymienić: tom poezji średnioangielskiej *The Canterbury tales* Geoffrey’a Chaucer’a z miniaturami urodzonego w Łodzi artysty Artura Szyka (New York 1946), wspomniany wcześniej tom dziewiętnastowiecznych pieśni francuskich *Oeuvres complètes de Bérangera* (Paris 1840), „*Mare Nostrum*” Józefa Łobodowskiego (New York 1986), *L’histoire. (Opérette). Dessins de Lebenstein* Witolda Gombrowicza (wyd. 3 popr., rozsz., uzup. Paris 1977), *Jednodniówkę karykatur. Generał Stanisław Sosabowski w oczach artystów jego brygady* z komentarzem redaktorów Jana J. Lorysa i Jerzego Leśniaka (Londyn 1992).

Kierując się z kolei kryterium kompletności księgozbioru, poszukuje się na rynku antykwarycznym serii, przeważnie serii literackich. W ten sposób uzupełniono: „Bibliotekę Teatrów Amatorskich” o numer 28, a więc o drugie wydanie komedii *Chwała Bogu stół nakryty* L. Gozłana (Lwów 1894), o numer 39 – komedię *Postrzelony* Adolfa Wiesiołowskiego (Lwów 1886), o numer 42 – komedię *Państwo Wackowie* Zygmunta Przybylskiego, o numer 45 – komedię *Na przystanku* Czesława Pieniążka (Lwów 1889), o numer 48 – komedię *Tyran z miłości* Ed. Gondineta (Lwów 1889), o numer 54 – komedię *Reprezentant domu Müller i Sp.* Władysława Koziebrodzkiego (Lwów 1901) i o numer 56 – komedię *W mamusi oczach* Juliusza Rosena (Lwów 1891); serię „Teatr dla Młodzieży Żeńskiej” o dramat *Za wieczną prawdę* Zofii Glossówny (Poznań 1933); serię „Teatr dla Wszystkich” o numer 56 – *Sваты cioci Jadzi* Jerzego Turnau (Lwów [1920]); serię „Teatra Warszawskie” Oddział 2 o numer 9 – *Błyskawica. Opera komicz-*

na w 3ch aktach de Planarda i de Saint-George'a (Warszawa 1836); serię „Biblioteka Zapomnianych Poetów i Prozaików Polskich XVI–XVIII w.” o zeszyt 16 – Stanisława Orzechowskiego *Opowiadanie upadku przyszłego polskiego z r. 1560* w wydaniu Teodora Wierzbowskiego (Warszawa 1901); serię monodramów, komedii i oper wydawanych wraz z nutami „Naród Sobie!” o numer 14 – komedię *Kominiarz i młynarz czyli Zawalenie się wieży Jana Nepomucena Kamińskiego* (wyd. 5, Poznań 1926) o numer 19 – komedię *Miłośki ułańskie* Ksawerego Godebskiego (wyd. 3, Poznań 1929) o numer 21 – komediooperę *Okopy na Pradze* Ludwika Adama Dmuszewskiego (wyd. 3, Poznań 1926) o numer 46 – monodram *Berek zapieczętowany* Aleksandra Ładnowskiego (wyd. 7, Poznań 1927) o numer 97 – dramat ludowy *Nasi wieśniacy* Telesfora Klepaczewskiego (Poznań 1926), o numer 113 – wodewil *Gołe panny czyli Karnawał w Warszawie* Cyryla Danielewskiego (Poznań 1928); serię „Biblioteka Humoru T-wa Wydawniczego” o serię 2 numer 8 – *Literaturę w negliżu* (Warszawa 1928); serię Biblioteka „Spraw Narodowościowych” o tom 26 – *Problem etniczny Polesia* Józefa Obrębskiego (Warszawa 1936).

Przedmiotem zakupów są również teksty literackie o niskim, bądź autorskim nakładzie, jak np. *Cztery ballady na czasie* śląskiego pisarza Gustawa Fihausera (pseud. E. Mieczowski, nakł. autora, Łódź 1927), *Z wiosny życia* poezje Bronisławy Wieliczówny (Kraków 1896, nakł. matki), rzadka na rynku antykwarycznym *Osypka woli* jednego z najwybitniejszych polskich artystów neoawangardowych – Andrzeja Partuma (Pruszków 1969, wyd. własne), *Pieśń o diunach* Franciszka Dziubińskiego (Chicago 1966, nakł. własny) czy *Trafunek nieszczęśliwy* Stanisława Herakliusza Lubomirskiego (Poznań 1936, wyd. prywatne Romana Pollaka).

Powiększa się także księgozbiór bibliologiczny. Zazwyczaj są to bardzo rzadkie druki, trudno dostępne na rynku wydawniczym. W ten sposób uzupełnia się bibliografię, jak np. o dwutomowy katalog *Bibliografii gór świata* (*Polskie książki alpinistyczne i wspinaczkowe* i *Polskie książki o Wysokiej Azji* wyd. 1 prowizoryczne, Düsseldorf 1997) i o dwuczęściowy katalog *Bibliografia Tatr* wraz z przewodnikami (wyd. 3 popr. i uzup. Düsseldorf 1999) Jana Kiełkowskiego. Ponadto zbiory wzbogacono o *Praktyczny podręcznik bibliotekarza* Leona Crozeta z przedmową Pola Neveux i Karola Schmidta z wykazami bibliograficznymi uzupełnionymi przez Ksawerego Świerkowskiego (Lwów–Warszawa 1938) i monografię *Walter Crane as a book illustrator* Rodneya K. Engena (London–New York 1975) czy materiały źródłowe, jak *Wyższa Szkoła Rzemieślnicza w Łodzi i jej absolwenci (materiały do dziejów inteligencji technicznej)* Jacka Strzałkowskiego (Łódź 2009).

Osobną kolekcję stanowią dawne podręczniki, w tym techniczne, albowiem to cenne źródło wiedzy i rzadko występujące na rynku księgarskim. Zbiory wzbogacono więc o: *Podręcznik dla tokarzy. Wskazówki*

do obliczania kół zębatych potrzebnych do nacinania gwintów na miary reńskie, angielskie i metryczne, w tłumaczeniu z języka niemieckiego Tadeusza Rolnika (Warszawa 1902), *Wolny Cech Krawiecki w Poznaniu. Monografia historyczna* Zygmunta Zaleskiego (Poznań 1927), *Podręcznik dla Generalnego Gubernatorstwa w Polsce. Przegląd obszaru, ukształtowania i historii* Maxa du Prela (Kraków 1940) i o elementarz *Pierwsza czytanka dla dzieci* Mariana Falskiego z obrazkami Kamila Mackiewicza (New York 1945).

Uzupełnia się także brakujące numery, zeszyty, bądź roczniki rzadkich XIX- i XX-wiecznych wydawnictw ciągłych oraz braki późniejszych czasopism, które już są niedostępne na rynku, a ich pojedyncze egzemplarze są w posiadaniu bądź antykwariuszy, bądź bibliofilów. W latach 2005–2012 uzupełniono następujące czasopisma: „Humorystę Warszawskiego” o rok 1839, samborską kolekcję „Książki Zbiorowej” o dwa roczniki 1877 i 1878, zawierające poezję i prozę, m.in. *Hasło i odzew* M. Boloza Antoniewicza, list J.I. Kraszewskiego do wydawcy, szereg wspomnień G. Kohna, *Zgon Matki Polki* Idy Teibels, „Rocznik Towarzystwa Osad Rolnych i Przytułków Rzemieślniczych” o rok 1903 i 1904, „Widnokreśli” o zeszyt 7 z 1910 r., wychodzący codziennie łódzki dziennik polityczny, przemysłowy, ekonomiczny, społeczny i literacki redagowany przez Wiktora Czajewskiego i Stanisława Łopińskiego „Rozwój” o numer 4 z 1912 r., tygodnik społeczno-ekonomiczny i polityczny, poświęcony sprawom Łowicza i jego okolic „Łowiczanie”, pod redakcją Karola Rybackiego, o numery 1–52 1921 r., miesięcznik artystyczny „Nowa Sztuka” pod redakcją Anatola Sterna i Jarosława Iwaszkiewicza o numer nr 2 z roku 1922, „Tygodnik Solidarność”, którego redaktorem naczelnym był Tadeusz Mazowiecki, o numery 31–37 z roku 1981, dziennik CK KP Litwy „Kurier Wileński” o numery 144–177 z roku 1994.

188

6. Druki przeznaczone do zbiorów specjalnych

Kryteriami kompletności i oryginalności zbiorów kierują się specjaliści poszczególnych agend OZS, którzy typują do zakupu pozycje z katalogów aukcyjnych bądź ofert antykwarycznych. Niejednokrotnie bezpośrednio kontaktują się z osobami prywatnymi, które są w posiadaniu cennych prac, lub z samymi twórcami.

Pozyskano więc egzemplarze wzbogacające zbiory starych druków. Obecnie BUŁ ma ich 28 tys. wol. Przeszło 10 tys. pochodzi z tzw. zbiorów zabezpieczonych (poniemieckich, podworskich bądź porzuconych)¹⁴. Wśród najważniejszych zakupów dokonanych w latach 2005–2012 nale-

¹⁴ M. Suska, *op. cit.*, s. 104.

ży wspomnieć o tych, które stanowią istotne źródło wiedzy do dziejów Rzeczypospolitej jak *List obywatela do JMci księdza N. pisany* podpisany prawdopodobnie pseudonimem Tomasz Rzetelnicki (Warszawa [post 21 III] 1778). Wartościowym nabytkiem jest dwutomowy zbiór anegdot i wiadomości czerpanych głównie z pisarzy starożytnych, ale i ciekawostek, takich jak ta o pojawieniu się w Polsce syfilisu czy też niesprowadzaniu do Rzeczypospolitej książek Jana Innocentego Petrycego (1592–1641) – *Comitia sapientum* (Kraków 1628). BUŁ zakupiła również *Histoire de la révolution de Pologne en 1794, par un témoin oculaire* (Paris 1797), generalnego konsula i sekretarza ambasady dworu francuskiego w Polsce w okresie Sejmu Czteroletniego Jeana-Alexandre’a Bonneau, opisujące dzieje za panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego od 1788 r. do zdobycia Pragi przez gen. Suworowa oraz zawierające dokumenty epoki z końca XVIII w., takie jak: noty ministrów pruskiego i rosyjskiego przy rozpoczęciu sejmku konstytucyjnego, traktat króla pruskiego z Polską z 29 marca 1790 r., tekst konstytucji 3 maja 1791 r., proklamację Tadeusza Kościuszki. Z kolei wśród druków o wartości źródłowej dokumentujących dzieje powszechnie, należy wspomnieć o tomie Jakuba de Strady prezentującym sylwetki cesarzy rzymskich – *Epitomé thesauri antiquitatum, hoc est, imp. rom. orientaliū et occidentaliū iconum, ex antiquis nimismatibus quqm fidelissime deliniatarum* (Tiguri [Zurich] 1557) czy też o dziele prezentującym panoramę władców europejskich na szerokim tle historycznym – *Bailigraphia Europaea: sive de Europaeis Regibus ad novissimos nostros mores methodica & repetita tractatio....* Ernesta Gockela (Ulmae 1688).

Oprócz prac o charakterze źródłoznawczym, kompletuje się również teksty literackie. Zakupiono wielokrotnie wznawiane trzytomowe dzieło, zawierające listy kilku żydów portugalskich, niemieckich i polskich, adresowane do Voltaire’a i będące repliką na jego traktat o tolerancji – *Lettres de quelques Juifs portugais, allemande et polonois à M. de Voltaire, avec en petite commentaire extrait d’un plus Antoine’a Guénée’a* (Paris 1776) oraz zbiór 15 listów Franciszka Bielińskiego, dotyczących edukacji poszczególnych warstw społeczeństwa – *Sposób edukacyji w XV. listach opisany które do Komisyyi Edukacyji Narodowej od bezimiennego Autora były przesyłane* ([Warszawa 1775]).

Szczególnym zainteresowaniem cieszą się bardzo rzadkie polonika np. pierwsze wydanie zbiorowe dzieł mistyka Bartłomieja Sclei *Theosophische-Schriften: Oder eine Allgemine und Geheime, jedoch Einfältige und Teutsche Theologia. Wie nemlich ein jeder Mensch durch das Geheimnuß Jesu Christi in uns, zu dem wahren und lebendigen Glauben und Erkänntnuß... geniessen sole: Gegründet und angewiesen in dem Dreyfachen Göttlichen Offenbahrungs-Buch [...]* (in Klein Pohlen anno 1596) czy *Brutus tragedia w pięciu aktach* Voltaire’a (Warszawa 1780).

Księgozbiór starych druków uzupełnia się na bieżąco o dzieła literatury klasycznej, m.in. o bardzo rzadkie wydanie dwóch listów Cyncerona: do żony Terencji i do wyzwolenca poety, jego sekretarza i bibliotekarza Tirona – *Duo electissimi epistolarum libri, decimusquartus ad Therentiam uxorem: et decimussextus ad Tironem libertum suum* (Liptzk 1515) oraz zbiór dzieł Cyncerona, reprint wydania z 1514 r. *In hoc volumine haec continentur: rhetoricorum ad C. Herennium lib. IIII. M.T. Ciceronis de inuentione lib. II. Eiusdem de oratore ad Quintum Fratrem lib. III. Eiusdem de claris oratoribus, qui dicitur Brutus lib. I. Eiusdem Topica ad Trebatium lib. I. Eiusdem oratoria partitiones lib. I. Eiusdem de optimo genere oratorum praefatio quaedam [...]* (Venetiis 1533).

Warto również wspomnieć o utworach literatury powszechnej XVIII stulecia np. o sławnej dwutomowej powieści satyrycznie opisującej bogate społeczeństwo angielskie i realistycznie jego klasę robotniczą Fanny Burney *Évelina, ou L'entree d' une jeune personne dans le monde* (Paris 1797) czy o tomie pierwszym *Nocy Younga* Edwarda Younga. Ten sentymentalny poemat pisany białym wierszem, o przeżyciach związanych ze śmiercią żony autora oraz jej dzieci z pierwszego małżeństwa, dwukrotnie, bo w 1785 i 1787 r., wychodził spod prasy drukarni w Lublinie.

190

Skupiając się na oficynach, należy zaznaczyć, że kładzie się również szczególny nacisk na uzupełnianie kolekcji druków dawnych, wydawanych w Kaliszu. Zakupiono więc: *Disputatio de societate virtutis ac naturae seu responsio ad quaestionem unam e tribus ab Academia Vesontina propositam: quanta sit nimirum ex probis moribus ad naturae dotes accessio. Illustrissimo Ignatio de Skrzypno Twardowski, Palatino Calissiensi, Equiti Aquilae Albae, Capitaneo Moderscensi, Collegii Calissiensis nomine dicata cum permissu superiorum* Jana Załuskiego z 1764 r. i *Ziemiopismo powszechne czasów naszych dawnego i sredniego dotykające. Na gwiazdarskie naturalne i dziejopiskie podzielone dla publicznej przysługi, a szczególnie narodowej młodzi [...]* krótko zebrane z przydatkiem wierszy [...]. T. 1 Ignacego Giecego [...] z 1772 r. Ów tom pierwszy był równocześnie tomem ostatnim.

Wśród cennych nabytków należy również wskazać słowniki. Jednym z nich jest siedmiojęzyczne dzieło *Septem linguarum Calepinus: hoc est lexicon latinum, variarum linguarum interpretatione adiecta in usum seminarii Patavini* (Padwa 1726).

Oprócz druków o charakterze źródłoznawczym czy literackim, kupuje się także wydawnictwa rzadkie, które stanowią cenne źródło ówczesnej wiedzy technicznej, bowiem zbiory starych druków reprezentują wszystkie dawne dziedziny i gałęzie nauki. Takim nabytkiem jest XVII-wieczna edycja jednej z najbardziej znanych prac z architektury, autorstwa Jacopo Barozzi da Vignola, wybitnego architekta włoskiego, który przejął kierownictwo prac nad Bazyliką św. Piotra w Rzymie po śmierci Michała Anioła

– *Nouveau livre des cinq ordres d'architecture* (Paris 1780). To swoisty traktat o zasadach pięciu porządków architektonicznych, który bardzo szybko stał się podstawowym podręcznikiem z tej dziedziny. Egzemplarz, który wszedł do księgozbioru BUŁ zawiera 32 miedziorytowe całostronicowe tablice, rytowane przez Claude'a-René'a-Gabriela Poulleau. Na kolejnych 12 widnieją znane paryskie budowle, jak Luwr, Fontanna Niewiniątek czy kościół St. Suplice.

Pozyskuje się również druki przeznaczone do zbiorów ikonograficznych. O ile większą część tej kolekcji stanowią albumy z reprodukcjami i katalogi wystaw, o tyle na szczególną uwagę zasługują oryginały, czyli: pocztówki, fotografie, grafiki i ekslibrisy. W latach 2005–2012 zakupiono zbiór 64 przedwojennych i powojennych pocztówek uwieczniających Łódź i jej okolice, m.in.: dworzec, gimnazjum żeńskie (1905–1914), Wille Casino w łódzkich Łagiewnikach, magistrat Żychlina (1915), ul. Warszawską w Łasku (1905–1914), ratusze w Zgierzu (1939–1944) i w Łasku, letnią rezydencję cesarską w Spale (ok. 1915), kościół parafialny w Rawie Mazowieckiej (ok. 1915), rynek (1915) i pałac cesarski w Skierniewicach, rynek w Tomaszowie Mazowieckim, kościół księży Filipinów w Studziannej, Arkadię pod Łowiczem (1915), basztę gen. Klickiego w Łowiczu, szpital św. Tadeusza w Łowiczu, kościół św. Ducha i kościół ewangelicki w Łowiczu, kościół farny, ratusz i Hotel Polski w Łowiczu (1915), Gminne Towarzystwo Dobroczynności oraz ulice Rokoszycką, Kaliską i Sieradzką w Piotrkowie Trybunalskim. Zakupiono 11 kart pocztowych Henryka Gąsiorowskiego z 1925 r. (Grudziądz), na których widnieje polski brzeg Morza Bałtyckiego, 34 karty pocztowe dokumentujące Wilno i 4 wydane w 1945–1946 r. na fundusz budowy mauzoleum Zegadłowicza z krajobrazem Podbeskidzia, portretem pisarza i napisem „1888–1941 Emil Zegadłowicz” oraz rewersem zapisanym czterema wersami utworu *Beskidzki las*.

Ponadto zgromadzono reprodukcje 10 krajobrazów Tatr Konstantego Mackiewicza (Łódź [1950–1990]), reprodukcje 10 krajobrazów Ciechocinka Zygmunta Nirmsteina (Łódź [1950–1990]), 30 reprodukcji prac Rafała Chwolesa przedstawiające sceny z getta wileńskiego, 2 grafiki autorstwa Andrzeja Gieragi (*Promień S i K. św.* z 1992 i 1993 r.), grafikę komputerową Stanisława Fijałkowskiego *3 II 2012*, grafikę akwarelową Leszka Rózgi *Pejzaż z księżycem* (1988), miedzioryt przedstawiający panoramę Piotrkowa Gabriela Bodenehra, relief *Bridge aurilargenti* Jolanty Rudzkiej-Habisiak (2011), 2 akwaforty ucznia J.P. Norblina – Michała Płońskiego *Dziadek sparty na kiju* (1802) i *Stara kobieta* (1802), akwafortę *Nagie postacie dziewczyny i chłopca* Ludwika Misky, tekę 10 tablic w litografii Jevgenija Klimova *Bilder von Ostland* (Riga [1942]), 10 drzeworytów architektury Inowrocławia Stanisława Łuczaka, 8 drzeworytów ucznia L. Sleńdzińskiego, J. Hoppena i T. Niesiołowskiego – Edwarda Grabowskiego *Mój ojciec był cieślą* (Bielsko 1949),

drzeworyty życzeń okolicznościowych Adama Młodzianowskiego (*Grafikę okolicznościową*), rzadką tekę 12 litografii na papierze chińskim, francuskiego rysownika i karykaturzysty Paula Gavarniego (właśc. Sulpice-Guillaume Cheveliera) zatytułowaną *Les Parisiens* (Paris 1857), 6 drzeworytów o tematach ludowych Stanisława Raczyńskiego i 10 prac jego autorstwa przedstawiających zabytkową architekturę polskich miast. BUŁ posiada również XVII-wieczną rycinę przedstawiającą zamek w Łowiczu, jego rzut i widok budowli otoczonej fosą *Ichnographia operum quibus SRM Sueciae Lovitium [...] pochodząca z dzieła niemieckiego teoretyka prawa i historyka, oficjalnie szwedzkiego historiografa Samuela von Pufendorfa De rebus a Carlo Gustavo Sueciae rege gestis* (Norymberga 1696).

Kompletuje się także kolekcję rysunków. Zakupiono: 2 rysunki akwarelą Jerzego Flisaka do wiersza Juliana Tuwima *Idzie Grzesz przez wieś* i 29 karykatur – prac krakowskiego środowiska artystycznego: Wiktora Sadeckiego, Tadeusza Wesołowskiego w *Dzikiej kacze*, Zofii Lubartowskiej jako Zuzi w *Magazynie M. Charette*, Anny Sobolewskiej w *Balladzie o Ambrożym Kaczorze*, Zofii Stachurskiej, Juliusza Wirskiego, Lucjana Motyki i Tadeusza Burnatowicza wykonanych przez krakowskich artystów: Bronisława Cudzicha, Tadeusza Łakomskiego, Stanisława Rodzińskiego, Andrzeja Stopkę, Izę Wicińską, Jerzego Zawieyskiego czy Juliana Żebrowskiego, datowane na lata 50.–60. XX w.

BUŁ ma też bardzo bogatą kolekcję przedwojennej i powojennej fotografii, powiększoną w omawianym okresie o: 3 fotografie Lwowa, 23 fotografie Podola i okolic, 9 fotografii przedstawiających koszary niemieckie w Łodzi w latach 1941–1942, 21 fotografii wsi Anielin w województwie łódzkim – miejsca śmierci majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”, zbiór 63 fotografii II Złotu Narodowego ZHP w Poznaniu w 1929 r., 5 fotografii Artura Rubinsteina (1956–1957), fotografię Stanisława Ignacego Witkiewicza „Witkacego” w towarzystwie kobiety, na wycieczce w Czorsztynie (1925), 2 zdjęcia hrabiego Leona Łubieńskiego, 2 fotografie autorstwa Henryka Poddębkiego przedstawiające łowiczanina i łowickie wieśniaczki, fotografię ratusza w Pabianicach – pracę Stanisława Dobrskiego datowaną na lata 90. XIX w. czy portret aktora, dyrektora teatru i legionisty Włodzimierza Kosińskiego wykonany w łódzkim zakładzie „Piotrowski”.

Przedmiotem zakupów są również książki artystyczne. BUŁ zakupiła artystyczny druk *Ca ira* Rogera Watersa czy *Missa Latina* Zdzisława Szostaka.

Ponadto księgozbiór wzbogacono o 2 ryciny przedstawiające kosynierów i oficerów gwardii narodowej, 12 miedziorytów z osiemnastego stulecia Daniela Chodowieckiego portretujących kobiety i mężczyzn, zbiór 145 XVII-wiecznych miedziorytów (Wiedeń 1639) autorstwa Johanna Wilhelma Baura będących ilustracjami do *Metamorfoz* Owidiusza.

W zbiorach Biblioteki jest też duża kolekcja tzw. małych dzieł sztuki, nierzadko wykonanych przez malarzy czy grafików. Należą do nich ekslibrisy, które kupuje się bezpośrednio od autorów lub w antykwariatach. W kolekcji można znaleźć prace Zbigniewa Dolatowskiego, Wandy Korzeniowskiej (*Ex libris Adami Bogdanowicz sacerdotis* ([1914] przeznaczony dla lwowskiego duchownego pochodzenia ormiańskiego), ucznia J. Mehoffera Mieczysława Kościelniaka (*Ex libris Stefanji i Mariana Kościelniaków*, b.m. 1948), Franciszka Siedleckiego (*Biblioteka Szelejewska: ex-Libris Róży z XX Ponińskich Kartłowskiej*, [Warszawa 1928], Zdzisława Maja (33 sztuki), dziewiętnastowiecznego artysty Kajetana Wincentego Kielisińskiego, ucznia Władysława Skoczylasa Kazimierza Wiszniewskiego oraz Wojciecha Jakubowskiego.

Biblioteka stara się uzupełniać ikonografię regionu – katalogi wystaw Muzeum Historii Sztuki w Łodzi czy XIX-wieczne albumy, dokumentujące Łódź bądź okolice (*Vidy g. Łodzi. Widoki m. Łodzi. Anschiten „łódzkiego Canaletto“* Bronisława Wilkoszewskiego, [Łódź] 1899).

Zakupiono też projekt karty tytułowej tygodnika „Szpilki” 17 lutego 1974 r., znanego z karykatur, satyrycznych rysunków i plakatów autorstwa Edwarda Lutczyna.

Zgodnie z prowadzoną przez BUŁ polityką gromadzenia, pracownicy OZS starają się właściwie kształtować zbiór druków kartograficznych, którego podstawę stanowią zbiory zabezpieczone. Kartografia gromadzi także przewodniki, jednak najcenniejszymi obiektami są właśnie zarówno starodruczne, jak i XIX-wieczne mapy i atlasy. BUŁ ma bowiem znaczącą kolekcję kartografii zabytkowej¹⁵. Księgozbiór starodrukowych map powiększono o siedemnastowieczną mapę *Polonia Parte Orientale, Dedicata All'III.mo, et Ecc.mo S.r. Francesco Cornaro, Procuratore di S. Marco, Ambasciatore Straordinario della Serenissima Republica di Venetia, alla Santita di N. S. Alessandro VIII. Dal P. Cosmografo Cornelli'ego* (Wenecja ok. 1690) i o miedziorytową mapę Nicolasa de Fera (1646–1720) *Kamieniec Podolski* (Paris 1691). Ta ostatnia to plan miasta z zamkiem warownym, pochodzący z dzieła *Les forces de l'Europe ou description des principales villes, avec leurs fortifications* de Fera, uzupełniający gromadzoną przez BUŁ kolekcję.

Większość zakupów antykwarycznych dawnych map stanowią dokumenty kartograficzne, niekiedy kolorowane i inkrustowane kartusami, będące częścią wieloarkuszowych atlasów. Zbiory wzbogacono więc: o XVII-wieczny widok Łowicza wraz z zamkiem, ratuszem i kościołami *Lovicensis Civitas quae est Archiepiscopa Gnesnensis residentia in Masovia* (1617), pochodzący ze słynnego atlasu miast świata *Civitates Orbis Terrarum*, wydawanego w latach 1572–1617 w Kolonii, o miedziorytową XVIII-wieczną

¹⁵ *Zbiory i prace polonijne Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Informator*, oprac. całości J. Fontner, Łódź 2000, s. 69.

mapę ziem Rzeczypospolitej, opublikowaną przez Joachima Ottensa, a powtórnie wydaną ze zmienionym adresem wydawniczym i niewielkimi zmianami treści geograficznej *Reipublicae et Status Generalis Poloniae Nova Tabula, Comprehendens Maioris et Minoris Poloniae Regni, Magni Ducatus Lithuaniae, Ducatus Prussiae, Curlandiae, Samogitiae, Massoviae, Volhyniae, Podoliae, Russiae, Ucraniae et de Moscoviae pars Accuratam Descriptionem* przez jego synów Reiniera i Josuę Ottensów (Amsterdam po 1726), o XVIII-wieczną mapę miedziorytową *La Polonia divisa ne' suoi Palatinati: Tratta dall' Atlante Polacco*, wykonaną według rysunku Pitteri Giovanni'ego i rytownika Zuliani Giuliano (Wenezja 1782), pochodzącą ze specjalnego wydania Antonio Zatty *Atlante novissimo*, o mapę miedziorytową kolorowaną ręcznie, wydaną przez Vincentego Carli Pazzini'ego *I Regni di Ludomiria, e Gallicia: gia semebrati dalla Polonia e riuniti all' Ungheria* (Siena 1789,) pochodzącą z atlasu *Atlante geographico* wydawanego w latach 1788–1800 i stanowiącą uzupełnienie tejże kolekcji, o mapę Polski i Litwy Louisa Briona de la Toura *Estats de Pologne et de Lithuanie Divisés par Palatinats et Provinces Ecclésiastiques. Avec le Roiaume de Prusse et le Duché de Curlande [...]*, wchodzącą w skład wielokrotnie wznawianego atlasu *Atlas général, civil et ecclésiastique [...]*, o mapę Polski w opracowaniu Franza Johanna von Reilley'a, będącą przeróbką ściennej mapy Sotzmanna z 1793 r. *Karte von Polen. Nach Sotzmann neu verzeichnet herausgegeben von Franz Joh. Jos. von Reilly* (Wien 1796).

Kolekcję wzbogacono także o 7 map dawnych ziem polskich z lat 1856–1859 Josepha Rittera von Schedy, z *General-Karte von Central Europa des österreichischen Kaiserstaates mit einem großen Theile der angränzenden Länder*. Są to: mapa Pomorza Zachodniego, dokładniej – Kołobrzegu, Koszalina, Szczecinka, Słupska, Drawska Pomorskiego i Gryfic, mapa Helu, Łeby, Pucka, mapa Królewca, mapa Pomorza Zachodniego i Gdańskiego dokładniej – Gdańska, Kołobrzegu, Koszalina, Słupska, Elbląga, Grudziądza, Człuchowa, mapa Szczecina, Gryfic, Pyrzyc, Myśliborza, Kostrzyna nad Odrą, mapa Prus Wschodnich, a więc Mazur, Braniewa, Dobrego Miasta, Kętrzyna, Olsztyna, Ostródy, Iławy, mapa Torunia, Bydgoszczy, Chełmna, Świecia, Gniezna, Nakła, Włocławka, mapa Bobrujska, Starego Bychowa.

Kolekcję XIX-wiecznych map zakupionych w latach 2005–2012 zamykają: topograficzna mapa Kujaw *Theil von Warschau. Partie de Warsowie*, stanowiąca jeden z arkuszy wielosekcyjnej mapy *Topographisch militärische Charte von dem Königreich Preussen und Polen [...]* in 85 Sectionen, wydawanej w Weimarze w latach 1811–1815, mapa Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Poznańskiego *Karte von dem Königreich Polen, Gross-Herzogthum Posen und den angrenzenden Gebieten Russlands, Oestreichs und*

Preussens (Berlin 1831), której wydawcą był Simon Schropp et Comp. oraz mapa guberni radomskiej *Karta radomskiej gubernii* (St. Petersburg [1887]), która ukazała się w wydawnictwie generała i kartografa Aleksieja Afigenowicza Iljina, twórcy *Atlasu Imperium Rosyjskiego* z 1871 r. Oczywiście, szczególny nacisk kładzie się na druki dotyczące Łodzi i okolic. Księgozbiór kartograficzny powiększono więc o rzadką mapę odległości drogowych w powiecie sieradzkim z okresu I wojny światowej – *Amtliche Entfernungskarte des Kreises Sieradz* (Düsseldorf 1918).

Przedmiotem zakupów antykwarycznych są też rękopisy. Sekcja Rękopisów szczydzi się bardzo bogatą kolekcją utworów literackich, materiałów warsztatowych, dokumentów o charakterze źródłowym. To spuścizna łodzian: ludzi pióra, profesorów, działaczy społecznych. Dokonując wyboru rękopisu do zakupu, dba się o kompletność zbiorów dotyczących Łodzi i jej okolic albo nawet powstałych w Łodzi. BUŁ ma więc: farsę A. Krukowskiego *Zamrożona teściowa* ([Łódź 1916]), *Wspomnienia pobytu w szkołach piotrkowskich* Antoniego Gustowskiego, *Kronikę dziejów Piotrkowa Trybunalskiego* Marcina Gąsiora, *Wspomnienia łódzkiego dziennikarza* Jana Kazimierza Wojtyńskiego.

Poszukuje się także na rynku antykwarycznym rękopiśmiennych tekstów literackich i dokumentów epoki o wartości historycznej. Księgozbiór wzbogacono więc o: wiersz Władysława Broniewskiego *Stary kelner*, tragedię Ludwika Kropińskiego *Ludgarda królowa Polska*, komedię Stanisława Bogusławskiego *Opieka wojskowa* i rękopis Kornela Ujejskiego *Na zgon Szaramowicza, Celkińskiego, Rejmera i Kotowskiego zastrzelonych w Irkucku dnia 27 listopada 1866 roku*, rękopis statutu towarzystwa „Bratnia Pomoc” (Paryż 13 lutego 1891 r. i 9 marca 1981 r.), rękopis ustawy z 1921 r. o uposażeniu profesorów, korespondencję Jarosława i Marii (córkę) Iwaszkiewiczów (cztery listy i 2 karty pocztowe traktujące o sprawach prywatnych, ale też poruszające sprawę wysokiej oceny wierszy przez redaktora „Twórczości”), łódzki list czeladniczy Romana Wolickiego do Zgromadzenia Czeladzi Tokarskich datowany na 7 listopada 1899 r. z autografami majstra – Michała Jera i starszego czeladnika – Franciszka Kurnatowskiego, również o Joachima Lelewela manuskrypt okolicznościowy dla malarza, historyka i krytyka sztuki Aleksandra Lessera *Przy miłym w brukselskiej ustroni spotkaniu, braterskiem lessera sercu poleca się życzliwy ziomek Lelewel*.

Osobną kolekcją jest zbiór dokumentów generała wojska polskiego i dowódcy armii „Łódź” i armii „Warszawa” Juliusza Rómmela. Są to: legitymacja wojskowa, książeczka uposażeniowa Ministerstwa Obrony Narodowej na rok 1947, akta nadania 2562 ha ziemi, rysunek konia z podkową, autorstwa generała, fotokopia odezwy do obywateli stolicy z dnia 16 września 1939 r. i fotokopia Uchwały Prezydium Rady Obrony Narodu z dnia 27 grudnia 1939 r., w sprawie obrony Warszawy.

Przedmiotem zakupów są również współczesne rękopiśmienne pierwodruki, jak np. praca Krzysztofa Ćwiertniewskiego traktująca o dziejach łódzkiej rodziny Lubiczankowskich.

Zakup antykwaryczny kształtuje również zbiór muzykaliów. Muzykę gromadzi się na różnych nośnikach: płytach winylowych, kompaktowych, kasetach. Do najcenniejszych zakupów antykwarycznych z lat 2005–2012 należą przede wszystkim partytury, np.: Stefana Themersona *St. Francis & the wolf of Gubbio, or „Brother Francis’ lamb chops”: an opera in 2 acts* (Amsterdam; London 1972), *Suita orawska: na chór męski a cappella i mezzosopran (tenor) solo* Tadeusza Zygfryda Kasserna (Kraków 1963) czy *La rencontre: (Oedipe et le sphinx): ballet de Boris Kochno* Henriego Saugueta, *Pieśni podhalańskie: według zbiorów J. Kleczyńskiego, A. Stopki, K. Tetmajera i J. Kantora: na chór męski* Stanisława Lipskiego (Kraków 1930).

Księgozbiór powiększono także o *Siedem pieśni na chór mieszany a cappella: zeszyt VI* Stanisława Wiechowicza (Poznań 1928) czy też o zbiór nut 12 pieśni na głosy *Omaggio Mattia Battistini: Wielkiemu śpiewakowi w hołdzie. Astry. Gli Astri. (Ad. Asnyk). 12 Pieśni na głos solowy. Traduzione italiana di Giovanna Colonna Walewska* (Lwów ca. 1926) St. Niewiadomskiego czy o *Bławatki z Olszy: walce na fortepian: dzieło 64 dyrektora orkiestry Adama Wrońskiego* (Kraków ok. 1890/1900). Zakupiono starodruk muzyczny – XVIII-wieczny zbiór 78 pieśni wolnomularskich opatrzonych nutami *Auswahl von Maurer-Gesängen mit Melodien der vorzüglichsten Componisten in zwey Abtheilungen getheilt* autorstwa Böheim F.M (Berlin 1798). Pozy-skano czterotomowy zbiór patriotycznych pieśni na cztery męskie głosy „*Harfiarz*” Stefana Surzyńskiego z lat 1891, 1896, 1904 i 1910, *Śpiewnik Kółka Śpiewackiego „Rota” chóru męskiego przy Dyrekcji Generalnej Polskich Kopalń Skarbowych w Chorzowie wydany z okazji 15-letniej rocznicy założenia z 1937 r. oraz dziewiąte wydanie Piosenek harcerek* Henryka Śniegockiego (Poznań 1946). Przedmiotem zakupu są również druki opatrzone ceną dedykacją jak np. zbiór nut *La Recontre (Edipe et el Sphinx) Ballet De Boris Kochno* Henriego Saugueta (Paris 1952) z dedykacją w języku francuskim od kompozytorki, dyrygentki, wybitnego pedagoga kompozycji XX w. dla ucznia Wawrzyńca Żuławskiego.

Kolekcję druków ulotnych i okolicznościowych¹⁶ uzupełnia się o plakaty, szczególnie polskiej szkoły plakatu (prace: Romana Cieślewicza,

¹⁶ Pod pojęciem druków ulotnych i okolicznościowych przyjmuje się za A. Firlej-Buzon wydawnictwa nieksiążkowe przechowywane w bibliotekach naukowych o humanistycznym profilu gromadzenia zbiorów i wymiennie stosuje się je z takimi pojęciami jak: materiały/ druki/ publikacje efemeryczne, niekonwencjonalne, a także dokumenty życia społecznego oraz akcydensy. Cyt. za: A. Firlej-Buzon, *op. cit.*, s. 10. Będą to więc: druki okolicznościowe (uniwersały, panegiryki, epitalamia, mowy i kazania pogrzebowe), dokumenty urzędów państwowych, akta sądowe, protokoły zrzeżeń i stowarzyszeń, archiwa

Henryka Tomaszewskiego, Jana Lenica, Waleriana Borowczyka, Jana Młodożeńca, Marka Mosińskiego, Franciszka Starowieyskiego, Waldemara Świerzego, Witolda Janowskiego, Wojciecha Zamecznika, Wojciecha Fangora, Wiktora Górkę, Józefa Mroszczaka, Rostawa Szaybo, Macieja Hibnera, Macieja Urbanieca, Jerzego Treutlera, Leszka Hołdanowicza, Tadeusza Trepkowskiego, Mieczysława Wasilewskiego i Juliana Pałkę) i jej kontynuatorów (prace Jacka Ćwikły, Sebastiana Kubicy, Michała Sitka, Moniki Starowicz, Stefana Lechwara, Michała Batorego, Romana Kalarusa i Andrzeja Klimowskiego) oraz dokumenty życia społecznego, druki efemeryczne i akcydensowe, w tym dotyczące Łodzi i regionu.

Z afiszy teatralnych i plakatów filmowych zakupiono: 2 afisze Teatru Domu Żołnierza, 29 negatywów z afiszami dotyczącymi łódzkiego getta, plakat filmowy Jana Młodożeńca *O wpół do jedenastej wieczór, latem* z 1968 r., do amerykańsko-hiszpańskiej produkcji w obrazie J. Dassina, rzadki plakat filmowy Franciszka Starowieyskiego *Polowanie na mężczyznę* do francusko-włoskiej komedii w reżyserii E. Molinaro (1969), plakat przedstawiający Jerzego Stuhra w filmie „Wodzirej” Waldemara Świerzego (1978), plakat filmowy *Orzeł* Mariana Stachurskiego (1959), plakat filmowy *Galia* Krzysztofa Lenka do francusko-włoskiej produkcji w reżyserii G. Lautnera (1969), plakat filmowy Andrzeja Krajewskiego *Narkotyk* (1971) czy plakat Piotra Tomaszewskiego do duńskiej komedii w reżyserii E. Ballinga *Ostatni skok gangu Olsena* (1976).

197

BUŁ wzbogaciła zbiory dokumentów życia społecznego o pierwszą ulotkę Stanisława Szukalskiego *Górne cięcie. Rozbohuszowanemu Bawłowi na Wawelu* z 2 czerwca 1929 r. dotyczącą nieprzyjęcia przez redakcję IKC artykułu artysty w sprawie krakowskiej wystawy jego prac i ankiety IKC *Co Pan myśli o Szukalskim* oraz o trzecią z kolei ulotkę *Biała zaraza w Krakowie* z 27 czerwca 1929 r., w sprawie krakowskiej wystawy prac artysty, zawierającą jego tekst, polemizujący z krytycznymi wobec niego wypowiedziami prasowymi. Ulotka ukazała się po wycofaniu przez Szukalskiego swoich prac z wystawy w gmachu TPSP.

Wśród zakupionych łódzkich druków ulotnych, dokumentujących życie społeczne, znajdują się: lista do zbierania ofiar PCK, domowa księga meldunkowa, druk funduszu kolonii letnich i kalendarz Ligi Obrony Powietrznej Państwa w Łodzi na rok 1926.

gospodarcze posiadłości, rachunki, dekryty ministerialne, druki parlamentarne, programy wykładów, widowisk, koncertów, plakaty, afisze (dokumenty życia teatralnego, filmowego, muzycznego), blankiety i formularze urzędów, instytucji, zrzeszeń, przedsiębiorstw, etykiety, legitymacje, okólniki, cenniki, akcje (akcydensy), bilety, banknoty rozkłady jazdy komunikacji, banderole, bony, broszury, dyplomy, wykazy kleru, nauczycieli, oficerów, dyplomatów, sprawozdania uczelni, szpitali, organizacji społecznych, książki telefoniczne, listy gończe, ulotki, reklamówki, szkolne listy obecności (druki efemeryczne). *Ibidem*, s. 13.

Podsumowanie

Zgromadzony drogą kupna antykwarycznego księgozbiór stanowi unikatową kolekcję druków cennych ze względu na treść, szatę graficzną, miejsce i rok wydania, nakład czy proveniencję. Są to pozycje uzupełniające zasoby rzadkich wydawnictw zwartych i ciągłych oraz oryginalnych i interesujących druków przeznaczonych do zbiorów specjalnych. Drukami zakupionymi do OZS są zbiory autentycznych dokumentów, szczególnie cennych dla badaczy, przede wszystkim polskiej kultury artystycznej lub makroregionu łódzkiego. Zakup antykwaryczny jest dość specyficznym rodzajem wpływu, zorientowanym zarówno na zbiory, jak i na wymagających użytkowników, jakimi są pracownicy naukowci prowadzący szczegółowe badania niełatwo dostępnych na rynku księgarskim druków. Zbiór obiektów cennych i rzadkich spełnia więc funkcję naukową, kiedy korzystają z niego badacze oraz dydaktyczną, gdy udostępniany jest studentom i gościom polskim i zagranicznym. Z jednej strony stanowi on podstawę badań, z drugiej zaś jest przedmiotem wykładów i pokazów prowadzonych przez pracowników poszczególnych agend. BUŁ zatem prowadząc działalność biblioteczną i gromadząc zbiory, umożliwia działalność naukowo-badawczą. Planowane i długofalowe zakupy antykwaryczne uzupełniają od lat budowane kolekcje oraz kształtują użyteczne, zrównoważone i cenne zbiory druków unikatowych.

198

Bibliografia

- Firlej-Buzon A., *Druki ulotne i okolicznościowe jako źródła do badań dziejów i kultury Dolnego Śląska lat 1945–1956*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2013, nr 3495.
- Gromadzenie zbiorów, [w:] *Encyklopedia wiedzy o książce*, pod red. A. Birkenmajera, B. Kocowskiego i J. Trzynadłowskiego, Warszawa–Wrocław–Kraków 1971, Wrocław 1971, szp. 838.
- Imańska I., *Per medium auctionis. Aukcje książek w dawnej Rzeczypospolitej (XII–XVIII w.)*, Toruń 2013.
- Kozłowska B., *Model gromadzenia zbiorów w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego i jego implikacje dla wdrażanego modułu gromadzenia*, [w:] *Strategie gromadzenia zbiorów w bibliotekach polskich. Materiały z IV ogólnopolskiej konferencji naukowej Pobierowo, 15–17 września 2011*, red. U. Ganakowa, M. Różycka, Szczecin 2012.
- Ratajewski J., *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa czyli Wiedza o bibliotece w różnych dawkach*, Warszawa 2002.
- Sarnecka M., Blicharska I., *Znaleźć i zakupić czyli o zmieniających się tendencjach w poszukiwaniu książek do zbiorów Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego na przestrzeni ostatnich czterdziestu lat*, [w:] *Biblioteka otwarta. Wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*, red. M. Kycler, D. Pawelec, Katowice 2008.

- Suska M., *Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–2004. Zarys problematyki*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, Łódź 2008, s. 105.
- Sulejewicz-Nowicka M., *Krajowy zakup drukowanych wydawnictw zwartych w latach 2005–2012 w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2012, R. 5, nr 2, s. 97–106.
- Zbiory i prace polonijne Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Informator, oprac. całości Jolanta Fontner, Łódź 2000.

Dynamika systematycznego wzrostu, nowoczesna przestrzeń intelektu, labirynt znaków, magia zaangażowanych w swoją pracę ludzi z pasją – to tylko kilka haseł, które przychodzą na myśl, kiedy chcemy przywołać nazwę Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego i 70 lat jej historii. Łódź przed dwoma wiekami powstawała z tradycji niejednorodnych, i podobnie powstawał – jako mozaika różnych treści intelektualnych – Uniwersytet Łódzki.

profesor Jarosław Płuciennik

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63, faks (42) 665 58 62

ISBN 978-83-7969-679-6

9 788379 696796